Ηταν πρωταθλητής του **αρχαίου κουτσομπολιού**. Χάρη στους Βίους των Καισάρων, ο λατίνος ιστορικός **Σουητώνιος** απέκτησε σταθερή, ανά τους αιώνες, φήμη και οι αναγνώστες του τη στερεότυπη εικόνα της διεφθαρμένης ρωμαϊκής κοινωνίας

Αποθεωμένοι καίσαρες

Ο Γάιος Σουητώνιος Τράγκυλλος είναι αναμφίβολα ο πιο εύχαρις από τους λατίνους ιστορικούς. Σε αντίθεση με τον *«θουκυδιδίζοντα»* Σαλλούστιο, που εκδόθηκε προ ολίγων ετών στην ίδια σειρά, και τους μεταγενέστερους Λίβιο και Τάκιτο, που πρόκειται να ακολουθήσουν, ο Σουητώνιος έλκεται αδιαλείπτως από το αρχαίο κουτσομπολιό. Οπως παρατηρεί ο καθηγητής κ. Νίκος Πετρόχειλος, ο Σουητώνιος *«έχει περιορισμένες ικανότητες να ξεπεράσει ένα προκλητικό σκάνδαλο και να επικεντρώσει την προσοχή του στα ουσιώδη, σε αντίθεση βέβαια με τον Τάκιτο»*. Το ίδιο το έργο του ανδρός είναι εύγλωττο: έγραψε 12 βιογραφίες καισάρων (εκ των οποίων οι τέσσερις περιλαμβάνονται στον παρόντα Α' τόμο), άλλο ένα έργο με βιογραφίες επιφανών ανδρών (ρητόρων, ποιητών και άλλων πνευματικών μορφών της Ρώμης), έργα για τους ρωμαϊκούς αγώνες και τις εορτές, για διαβόητες εταίρες και βασιλείς, για την ορολογία των ύβρεων, για τους ελληνικούς αγώνες, για τα δημόσια αξιώματα, για τα σωστά ονόματα των ενδυμάτων, για τις σωματικές αναπηρίες και άλλα. Μεγάλο μέρος του έργου του έχει χαθεί, διασώθηκαν όμως οι *«Βίοι των Καισάρων»* *(«De vita Caesarum»)* και κατά ένα μέρος το έργο *«Περί επιφανών ανδρών»* *(«De viris illustribus»)*.

Σουητώνιος
Βίοι των Καισάρων
Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Νίκος Πετρόχειλος, Μορφωτικό Ιδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Σειρά Λατίνοι Ιστορικοί, 1997, Τόμος Α', σελ. 443

Παρ' ότι ούτε για την πρωτοτυπία του μπορεί να επαινεθεί, αφού θεωρείται ύποπτος λογοκλοπής από παλαιότερα έργα που έχουν χαθεί, ο ίδιος ανήκει μαζί με τον Πλούταρχο στους ονομαστότερους βιογράφους της αρχαιότητας. Μάλιστα, προτού μεταφραστεί ο Πλούταρχος στις σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες, ο Σουητώνιος μονοπωλούσε το ενδιαφέρον του δυτικού αναγνωσκού κοινού. Εμείς, απεναντίας, εξακολουθούμε να γνωρίζουμε πολύ καλά τον Πλούταρχο, αλλά να αγνοούμε τον Σουητώνιο. Τέτοιες ανισορροπίες, εν πολλοίς δικαιολογημένες από την πολιτισμική πορεία των λαών, αποκαθίστανται έτσι και αργά. Δεν είναι η πρώτη φορά που μεταφράζονται οι λατίνοι ιστορικοί στα νέα ελληνικά. Οι *«Βίοι των Καισάρων»* του Σουητώνιου και τα κυριότερα έργα του Σαλλούστιου είχαν εκδοθεί και αρκετά πρόσφατα, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, από τις εκδόσεις Παρασκήνιο, σε μετάφραση Περικλή Ροδάκη και Λ. Μ. Τρομάρα. Η πλήρης θελγήτρων σειρά του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, όμως, εγκαινίασε ένα φιλόδοξο πρόγραμμα για τη μετάφραση των λατίνων συγγραφέων και την όσο το δυνατόν ευρύτερη εκπροσώπηση της κλασικής λατινικής γραμματείας.

Στο έργο *«Da vita Caesarum»* οφείλουν ο μεν Σουητώνιος τη σταθερή φήμη του ανά τους αιώνες, ο δε δυτικός κόσμος τη στερεότυπη εικόνα της διεφθαρμένης ρωμαϊκής κοινωνίας και των αχαλίνωτων καισάρων – μια εικόνα που άρχισε τις τελευταίες δεκαετίες να υποβάλλεται σε έλεγχο. Γεγονός παραμένει ότι ο Σουητώνιος δεν ενδιαφέρθηκε να διασώσει πληροφορίες για την ανάπτυξη, τη διοίκηση και την άμυνα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας ούτε για τα μείζονα ιστορικά γεγονότα. Στις βιογραφίες του προσπάθησε να αποτυπώσει τις προσωπικότητες των καισάρων με βάση τα κοινώς αποδεκτά πρότυπα και τις σπερμολογίες της ρωμαϊκής κοινωνίας. Χωρίς να ακολουθεί χρονολογική βάση, η σκοπιά της παρατήρησής του είναι σταθερή και εφαρμόζει μια διαστρωμάτωση θεμάτων: το οικογενειακό περιβάλλον του αυτοκράτορα, η σταδιοδρομία του πριν από την άνοδό του στην εξουσία, η δράση και τα χαρακτηριστικά του, η ιδιωτική του ζωή, η προσωπικότητα και ο θάνατός του. Οπως σημειώνει ο κ. Πετρόχειλος, ο Σουητώνιος *«ανήκει στον νέο τύπο του λογίου Ρωμαίου, που έκανε την εμφάνισή του κατά τον δεύτερο αιώνα μ.Χ.»*. Προφανώς, αυτός ο τύπος λογίου θεωρούσε (όπως και ο Πλούταρχος άλλωστε) ότι τα ασήμαντα συμβάντα και τα στιγμιότυπα της ζωής είναι πολλές φορές πιο αποκαλυπτικά του ήθους ενός ανθρώπου και μιας εποχής. Ο Σουητώνιος, όμως, αφού διανθίζει το έργο του με πλήθος αδέσποτων φημών, δεν προσπαθεί *«ούτε καν να τις συμβιβάσει μεταξύ τους ή, έστω, να δείξει τη φανερή ασυμφωνία που ενίοτε υφίσταται»*. Το αποτέλεσμα είναι ένα ερεθιστικό ανάγνωσμα.

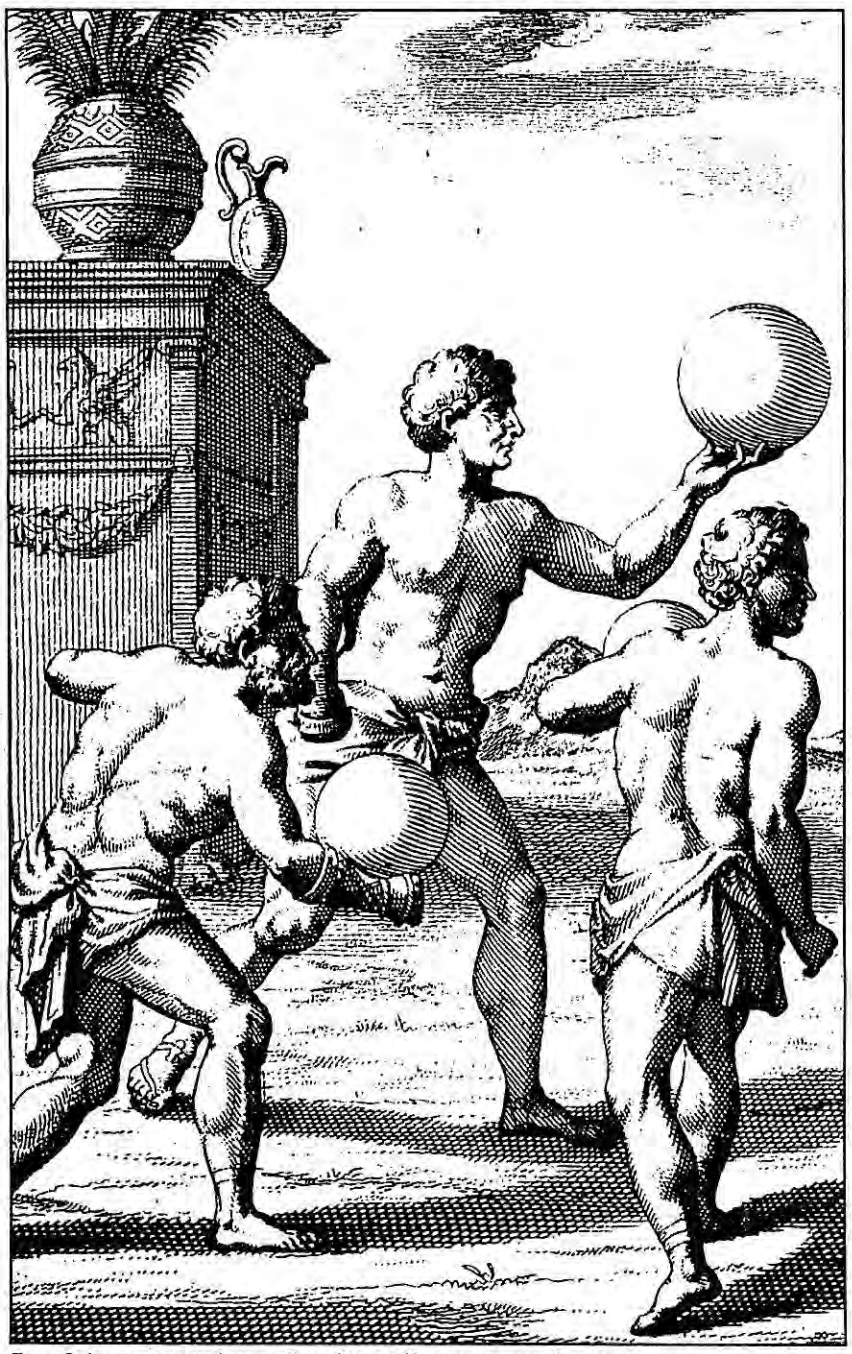

Εκπαιδεύοντας τους καίσαρες. Ρωμαίοι επιδίδονται σε παιχνίδια με τόπι. Χαλκογραφία του 17ου αιώνα

Για τον Ιούλιο Καίσαρα, που είναι ο πρώτος εκ των βιογραφουμένων, μαθαίνουμε λόγου χάρη ότι στη Ρώμη τον αποκαλούσαν *«βασίλισσα της Βιθυνίας»* εξαιτίας των σεξουαλικών σχέσεών του με τον βασιλιά της Βιθυνίας Νικομήδη. Γράφει ο Σουητώνιος: *«Κανένα επιβαρυντικό στοιχείο δεν υπήρχε για την ηθική του πέρα από τις στενές του σχέσεις με τον βασιλιά Νικομήδη, σχέσεις πάντως που τον είχαν εκθέσει σε βαρύ και αιώνιο χλευασμό και στη γενική κατακραυγή. Δεν είναι ανάγκη να θυμίσω εδώ τους γνωστότατους στίχους του Λικινίου Κάλβου: "Ολα του κόσμου τα καλά η Βιθυνία τα 'χει / ακόμα και του Καίσαρα τον αγαπητικό"»*. Αφού πληροφορούμαστε και άλλα ασμάτια, που τραγουδούσαν οι στρατιώτες του Καίσαρα κατά τον γαλατικό θρίαμβό του, αποκαθίσταται στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο και ο ανδρισμός του: *«Κυκλοφορούσε διάχυτη η γνώμη ότι ήταν επιρρεπής στις ηδονές και πληθωρικός, και ότι είχε διαφθείρει πολλές και επιφανείς γυναίκες»*. Κάποια στιγμή φθάνουμε και στην Κλεοπάτρα, *«με την οποία συχνά γλεντοκοπούσε ως το πρωί»*.

Για τον Αύγουστο, τον νικητή της ναυμαχίας του Ακτίου, τον τρίτο ρωμαίο ηγεμόνα που ήρθε αντιμέτωπος με τα κάλλη της Κλεοπάτρας (είχε μεσολαβήσει ο Μάρκος Αντώνιος), αλλά και τον μόνο που δεν υπέκυψε στη σαγήνη της, μαθαίνουμε ότι μετά την ολοκληρωτική επικράτησή του ζήτησε και είδε με τα μάτια του *«τη λάρνακα και το σώμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που του έφεραν από τα άδυτα του ναού, και του απέδωσε τιμές τοποθετώντας επάνω ένα στέμμα χρυσό και ραίνοντάς το με άνθη. Οταν μάλιστα ρωτήθηκε αν θα ήθελε να δει και τον Πτολεμαίο, απάντησε ότι επιθυμία του ήταν να δει ένα βασιλιά, όχι πτώματα»*. Για το πώς βρέθηκε το σώμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Αίγυπτο από τη Βαβυλώνα, όπου είχε πεθάνει, και για την αμιγώς ελληνική οικογένεια των Πτολεμαίων δίνει διευκρινίσεις ο μεταφραστής στις Σημειώσεις. Οι αναφορές του Σουητώνιου στην προσωπική ζωή του Αυγούστου αποκαλύπτουν και πάλι έναν άνθρωπο ακόλαστο, παρά το γεγονός ότι ο αναγνώστης κοντεύει να τον θεωρήσει έναν σώφρονα και εγκρατή πολιτικό άνδρα που παρακολουθούσε τα δημόσια θεάματα με τη γυναίκα του και τα παιδιά του. Δεν αργούμε να μάθουμε και τις λεπτομέρειες: *«Οπως κι αν έχει το πράγμα όμως, οι κατηγορίες για ασέλγεια εξακολουθούσαν να τον βαραίνουν και υπάρχει η φήμη ότι, ακόμα κι όταν είχε περάσει η ηλικία του, του άρεσε να διακορεύει παρθένες, που του τις έφερναν από κάθε σημείο της αυτοκρατορίας, λέγεται μάλιστα ότι του τις προμήθευε και η ίδια η γυναίκα του»*. Οσο για το παρουσιαστικό του, ο Αύγουστος ήταν κοντός στο ανάστημα, με λαμπερά και καθάρια μάτια, δόντια αραιά, μικρά και κακής ποιότητας, μαλλιά σγουρά και υπόξανθα, φρύδια σμιχτά, αφτιά μέτρια στο μέγεθος και μύτη κυρτή. Ακόμη και για κηλίδες στο σώμα, εξανθήματα και αρρώστιες από τις οποίες υπέφερε κάνει λόγο ο Σουητώνιος.

Για τον Τιβέριο, αφού πληροφορούμαστε και πάλι πώς έφθασε στην εξουσία, μαθαίνουμε μεταξύ άλλων ότι, με το πρόσχημα της αυστηρότητας και της αποκατάστασης των ηθών, προχώρησε σε φοβερές πράξεις θηριωδίας και σκληρότητας. Ο Σουητώνιος παραθέτει αρκετές από τις άγριες τιμωρίες στις οποίες υπέβαλλε ακόμη και μέλη της οικογένειάς του και καταλήγει: *«Θεωρούσε [ο Τιβέριος] στην πραγματικότητα τον θάνατο τόσο ήπια τιμωρία, ώστε όταν πληροφορήθηκε ότι ένας από τους κατηγορουμένους, που τον έλεγαν Καρνούλο, είχε προλάβει να πεθάνει, φώναξε: "Ο Καρνούλος μου ξέφυγε". Και όταν κάποτε επιθεωρούσε τις φυλακές, απάντησε σε κάποιον που τον ικέτευε να επισπεύσει το τέλος του: "Δεν έγινα ακόμα φίλος σου"»*. Και όμως αυτός ο άνθρωπος ήταν ποιητής! *«Συνέθεσε και ένα λυρικό ποίημα, ο τίτλος του οποίου είναι "Θρήνος για τον θάνατο του Λευκίου Καίσαρα". Εγραψε επίσης και ελληνικά ποιήματα κατά μίμηση του Ευφορίωνα, του Ριανού και του Παρθενίου, ποιητών που του άρεσαν ιδιαίτερα, γι' αυτό και τοποθέτησε τα γραπτά κείμενα και τις προτομές τους στις δημόσιες βιβλιοθήκες, ανάμεσα στους παλαιούς και διακεκριμένους δημιουργούς»*. Μάλιστα, αφού ο Τιβέριος εξύψωσε τους συγκεκριμένους ποιητές σε αυθεντίες, άρχισαν και οι μορφωμένοι άνθρωποι του καιρού του να συναγωνίζονται ποιος θα γράψει περισσότερα γι' αυτούς τους ποιητές, όπως μας λέει ο Σουητώνιος. Εδώ αντλούμε χρήσιμα συμπεράσματα για τις συνέπειες της κρατικής παρέμβασης στα λογοτεχνικά πράγματα...

Οσον αφορά τον Γάιο Καλιγούλα, η φήμη του προηγείται της ανάγνωσης του Σουητώνιου. Επέζησε του γενικού ξεκληρίσματος του οίκου του χάρη στη δουλοπρέπειά του, με αποτέλεσμα να λένε ότι *«ουδέποτε υπήρξε καλύτερος δούλος ή χειρότερος τύραννος απ' αυτόν»*. Από μικρός *«παρακολουθούσε με πολύ μεγάλη απόλαυση τα βασανιστήρια και τις εκτελέσεις όσων εξέτιαν τις ποινές τους και τα βράδια, μεταμφιεσμένος με περούκα και μακρύ χιτώνα, ξεφάντωνε ασωτεύοντας και μοιχεύοντας, ενώ ριγνόταν με πάθος και στις θεατρικές τέχνες του χορού και του τραγουδιού, προς τις οποίες ο Τιβέριος με μεγάλη προθυμία τον οδηγούσε, ελπίζοντας ότι μέσα από αυτές θα καταφερνε ίσως να μαλακώσει την άγρια φύση του»*. Εν τούτοις έχαιρε μεγάλης δημοτικότητας χάρη σε ενέργειες όπως οι εξής: *«Συνεχώς ανέβαζε επί σκηνής, σε διάφορα μέρη, ποικίλων ειδών θεατρικές παραστάσεις, μερικές φορές μάλιστα και μέσα στη νύχτα, φωταγωγώντας ολόκληρη την πόλη. Μοίραζε διάφορα δώρα στον λαό πετώντας τα από ψηλά και σε καθέναν από τους άνδρες έδινε ένα πανέρι με τρόφιμα. Κατά τη διάρκεια συμποσίου έστειλε σε έναν Ρωμαίο ιππέα, που έτρωγε απέναντί του εύθυμος και ορεξάτος, και τη δική του μερίδα...»*. Ξαφνικά ο Σουητώνιος δηλώνει: *«Αναφέρθηκα αρκετά στον Καλιγούλα υπό την ιδιότητα του αυτοκράτορα. Τα υπόλοιπα που θα διηγηθώ θα αφορούν το κτήνος»*. Και παραδίδει στην αιωνιότητα τις γνωστές διαστροφές του Καλιγούλα, ο οποίος είχε κανονικές σεξουαλικές σχέσεις με όλες τις αδελφές του, έστελνε και ζητούσε να παρουσιαστούν μπροστά του συγκλητικοί τους οποίους είχε δολοφονήσει ο ίδιος κρυφά, για να διαδώσει μετά ότι αυτοκτόνησαν και άλλα τινά παρόμοια.

Οι πολυάριθμες σημειώσεις του κ. Πετρόχειλου, ομότιμου καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, καταλαμβάνουν τις 100 τελευταίες σελίδες του τόμου. Η μετάφραση πληροί τους στόχους που ο ίδιος έθεσε, να δώσει δηλαδή ένα κείμενο προσιτό σε όλους τους αναγνώστες, ζωντανού και εύληπτου σύγχρονου λόγου. Το γενεαλογικό δένδρο των Ιουλίων, που δίνεται σχηματικά στην αρχή των σημειώσεων, ρωμαϊκών νομίμων και ανόμων.

ΠΑΠΑΝΝΙΔΟΥ